

ITSENÄISYSPÄIVÄN PUHE ASIKKALASSA 6.12.2021

Arvoisat asikkalalaiset,

Hyvät naiset ja herrat,

Vietämme tämän vuoden itsenäisyyspäivää jännittyneessä kansainvälisessä tilanteessa. Yhdysvallat ja Kiina ottavat mittaa toisistaan. Panoksena on maailman hegemonia. Venäjä haluaa sananvaltaa entisen Neuvostoliiton alueella ja länsi pyrkii estämään tämän. Euroopan unioni on sisäisesti rikki eikä omaa sellaisia kansainvälisen yhteistyön työkaluja, joilla sen ääni kuuluisi isojen pöydissä. Tasavallan presidentti Sauli Niinistö luonnehti jokin aika sitten Saksassa pitämässään puheessa tilannetta siten, että turvallisuutemme ja hyvinvointimme ovat vaakalaudalla. Siksi on paikallaan tämän vuoden itsenäisyyspäivänä katsoa lähemmin sitä, miten keisarillisen Venäjän hajoamissodat korreloivat Neuvostoliiton hajoamisesta aiheutuneisiin sotiin.

Suomi itsenäistyi I maailmansodan loppumelskeissä. Sotahan alkoi siten, että serbinationalisti ampui Itävallan arkkiherttuan. Tästä johtuen Itävalta julisti Serbialle sodan. Slaavien ja ortodoksien suojelija Venäjän keisarikunta tuli serbien avuksi ja julisti sodan Itävallalle. Saksa puolestaan katsoi velvollisuudekseen puolustaa Itävaltaa ja julisti sodan Venäjälle. Tästä se sitten alkoi ja veti mukaansa vielä Ison-Britannian, Ranskan ja Yhdysvallat.

Suomi tuli itsenäiseksi irrottautumalla Venäjän imperiumista. Yhdysvallat tuli aikanaan itsenäiseksi irrottautumalla Brittiläisestä imperiumista. Molemmat viettävät itsenäisyyspäivää. Kansallispäivän vietto on usein liitetty vanhoihin, vakaisiin valtioihin. Toisaalta viime aikoina sana suvereenisuus on ollut uusien valtioiden kielenkäytössä vahva termi. Kun Neuvostoliitto hajosi, niin uudet itsenäiset valtiot korostivat vaatimustaan suvereenisuudesta. Toisin kun usein luulemme, niin niille demokratia ei ole ollut ensisijainen tavoite. Sen sijaan ne ovat tavoitelleet suvereenisuutta.

Itsenäistyneen valtion kannalta on erittäin tärkeä, että entinen emämaa ja ne keskeiset valtiot, joiden toiminta saattaa vaikuttaa sen suvereenisuuteen, tunnustavat valtion itsenäisyyden ja suvereenisuuden. Suomen kannalta keskeiset valtiot tässä suhteessa olivat vuonna 1917 Neuvosto-Venäjä, Saksa, Ruotsi, Ranska, Englanti ja Yhdysvallat. Muiden maiden tunnustukset olivat tärkeitä, mutta eivät ensisijaisia.

Valtionhoitaja P.E. Svinhufvud ei halunnut hakea tunnustusta Neuvosto-Venäjältä, vaan halusi, että Saksa painostaa Neuvosto-Venäjän tunnustamaan Suomen itsenäisyyden. Brest-Litovskin rauhanneuvotteluissa silloinen Neuvosto-Venäjän valtuuskunnan johtaja Lev Trotski lupasi saksalaisille, että Neuvosto-Venäjä tunnustaa Suomen itsenäisyyden heti, kun suomalaiset pyytävät tunnustamista. Kun Svinhufvud ei halunnut pyytää tunnustusta, niin asia jäi lepäämään.

Saksa ja Ruotsi ottivat sen kannan, että ne eivät tunnusta Suomen itsenäisyyttä ennen kuin entinen emämaa eli silloinen Neuvosto-Venäjä on tunnustanut sen. Tällöin Svinhufvud otti lusikan kauniiseen käteen, matkusti tuon ajan Petrogradiin ja sai vuoden viimeisenä päivänä 1917 Smolnassa Leninin kansankomissariaatilta tunnustuksen. Saksa ja Ruotsi tunnustivat Suomen itsenäisyyden 3.1.1918. Ranska tunnusti myös, mutta ei Suomen saksalaissuuntauksen johdosta

solminut diplomaattisia suhteita Suomeen. Englanti ja Yhdysvallat eivät myöskään tunnustaneet Suomea Saksan ottaessa määräysvallan maassa Paasikiven senaatin monarkististen pyrkimysten kautta.

Vasta kun Saksa oli antautunut marraskuussa 1918 länsiliittoutuneille, saksalaiset olivat poistuneet Suomesta, Svinhufvud oli eronnut, uudeksi valtionhoitajaksi oli nimitetty C.G.E. Mannerheim, Paasikiven senaatti oli eronnut ja tasavalta oli voittanut monarkian, niin alkoi hidas prosessi länsiliittoutuneiden tunnustusten saamiseksi.

Kevätkesällä 1919 Versaillesin rauhankonferenssin viimeisenä päivänä ympärysvaltujen ulkoministerit käsitelivät Suomen tunnustamista. Briteillä ja japanilaisilla oli ehtoja Suomen tunnustamiselle, mutta puheenjohtajamaa Yhdysvallat katsoi, että tunnustaminen on periaatteellinen kysymys. Joko tunnustetaan tai ei tunnusteta, ja niin sitten tunnustettiin.

Suomin itsenäistyi tilanteessa, jossa Venäjä oli heikkouden vallassa. Tartossa tehtiin 1920 rauhansopimus, jossa Suomen rajat määriteltiin suuriruhtinaskunnan rajoiksi ja lisäksi Suomi sai Petsamon.

Kun Saksa ja Neuvostoliitto jälleen vahvistuivat, Euroopan tilanne alkoi liikkua. Kansallissosialistinen Saksa ja kommunistinen Neuvostoliitto tekivät elokuussa 1939 sopimuksen etupiireistään. Suomi jätettiin Neuvostoliiton etupiiriin. Kun Suomen ja Neuvostoliiton alueluovutuksista ja -vaihdosta käydyt neuvottelut päättyivät tuloksettomina, niin Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen marraskuun viimeisenä päivänä 1939. Talvisodan taistelutantereilla Suomi menestyi sen verran hyvin, että maailman mielenkiinto ja sympatiat kohdistuivat meihin, kun muilla rintamilla oli varsin hiljaista. Vaikka neuvostoarmeija sai lopulta rintaman horjumaan Viipurin alueella ja Suomen taisteluvoima oli ehtymässä, niin J.V. Stalin teki rauhansopimuksen Suomen kanssa. Hänen mielestään Neuvostoliiton voimat piti saada vapaiksi suursodan jatkoa varten, kun Saksa oli nopeasti voimistumassa.

Suomi menetti Karjalankannaksen ja Laatokan Karjalan, mutta itsenäisyys säilyi. Talvisota oli sota, jossa Suomi taisteli itsenäisyytensä ja olemassaolonsa puolesta yksin suurvaltaa vastaan. Talvisota ja sitten myös jatkosota kuuluvat keisarillisen Venäjän hajoamissotiin.

Saksan hyökätessä Neuvostoliittoon kesäkuussa 1941 Hitler oli hyvissä ajoissa sitonut Suomen kädet Barbarossa-suunnitelmaan ja Neuvostoliiton painostus välirauhan aikana Suomea kohtaan oli suuresti edistänyt tätä pyrkimystä. Saksan ja Suomen kesken oli sovittu siitä, että Suomi hyökkää Syvärille Laatokan pohjoispuolelle ja Saksa kiertää Leningradin kautta myös Syvärille. Mannerheimin oli siis sopimuksen mukaan hyökättävä Syvärille. Tämän ohella hyökättiin Suomen omien intressien mukaisesti Itä-Karjalaan ja Karjalankannakselle.

Saksan tappion hämöttäessä tuli Suomen itsenäisyyden kannalta ratkaisevaksi kolmen suurvallan johtajien kokous Teheranissa loppuvuonna 1943. Liittoutuneet lähtivät siitä, että Saksan ja sen kanssa sotineet joutuivat antautumaan ehdoilla. Jokaiselle Saksan kanssasotijalle räätälöitiin oma aseleposopimuksensa. Suomen osalta Stalin esitti Franklin D. Rooseveltille ja Winston Churchillille seuraavat ehdot: Moskovan rauhan 1940 rajat, sotakorvaukset ja Petsamon luovutus. Myöhemmin siihen liitettiin vielä Porkkalan tukikohdan vuokraus. Näillä edellytyksillä Suomi saisi

säilyttää itsenäisyytensä. Sen sijaan Stalin sanoi Baltian maiden kuuluvan Neuvostoliittoon. Tämä tuli sodan loputtua myös liittoutuneiden kannaksi.

Mikä sitten oli Stalinin motivaatio Suomen itsenäisyyden säilyttämiseksi? Ensinnäkin Suomi piti saada irti sodasta. Toiseksi suomalaiset olivat osoittautuneet uppiniskaisiksi ja ilmeisestikään ei haluttu sitoa isoja sotilaallisia resursseja Suomen miehittämiseen. Kolmanneksi saksalaiset piti saada pois Suomesta ja tämä voitiin antaa suomalaisten tehtäväksi. Neljänneksi Stalin halusi voittoa kilpajuoksun Berliiniin ja siinä Suomi sivustauhkana piti eliminoida. Tärkeäksi tuli myös Neuvostoliiton tarve saada Suomesta nopeasti sotakorvauksia, sillä jälleenrakennuksen tarve oli suuri.

Neuvostoliitto valloitti viikossa Viipurin suurhyökkäyksen alettua kesäkuussa 1944. Suomi oli silloin valmis vuoden 1940 rajoihin ja siltä pohjalta aselepo syntyikin. Liittoutuneiden valvontakomissio tuli Suomeen ja Paasikiven sanoin Suomen itsenäisyydellä ja puolueettomuudella oli sodan jälkeen rajoitteita, jotka eivät kovin hyvin sopineet kansainvälisen oikeuden oppikirjoissa määriteltyihin periaatteisiin.

Sotien jälkeen Neuvostoliitossa oli tultu siihen tulokseen, että kylmän sodan aikainen sotilaallinen uhka Suomen alueen kautta Neuvostoliittoa kohtaan tulee hoitaa poliittisesti. Tätä tarkoitti YYA-sopimus, joka vuonna 1948 tehtiin Neuvostoliiton aloitteesta, mutta Suomen luonnoksen pohjalta. YYA-sopimuksen sotilasartiklat olivat Mannerheimin luonnostelemat vuoden 1944 jälkeistä tilannetta ajatellen.

Mihail Gorbatshovin uudistuspolitiikan lopputulema oli se, että Neuvostoliitto hajosi vuoden 1991 lopussa. Venäjä aloitti uutena kansainvälisen oikeuden subjektina. Baltian maat itsenäistyivät. Suomen tilanne muuttui myös radikaalisti. YYA-sopimus katsottiin rauenneeksi ja Suomi sekä Venäjä solmivat uuden poliittisen sopimuksen, joka nojaa YK:n ja ETYJin periaatteisiin. Suomi oli valmis hakemaan Euroopan Yhteisön jäsenyyttä yhdessä Ruotsin ja Itävallan kanssa. Nämä kolme maata tulivat Euroopan unionin jäseniksi vuonna 1995. Neuvostoliiton raunioille rakentui uusi Venäjän Federaatio, jonka alkutaipale oli varsin vaikea ja maa vajosi heikkouden tilaan.

Suomen pitkäaikainen pyrkimys olla osa länsimaista yhteisöä oli nyt reaalisesti mahdollista saavuttaa. Iso kysymys oli sitten se, miten Euroopan unionin jäsenyys ja Suomen itsenäisyys ja suvereenisuus olisivat yhteen sovitettavissa? Tätä ei niinkään Suomessa 1995 ajateltu. Suomi oli aikaisemman itsenäisyytensä aikana osoittanut, että itsenäisyydestä länteen voidaan tinkiä, jos vastapainoksi saavutetaan vapaata liikkumatilaa suhteessa Venäjään.

Neuvostoliiton hajoamissodat alkoivat jo 1989. Ensin Etelä-Kaukasiassa ja sitten entisen Jugoslavian alueilla. Tässä vaiheessa Venäjä oli edelleen heikkouden tilassa. Lännen ja Venäjän eräänlainen kuherruskuukausi päättyi vuonna 2007. Euroopan unioni ja NATO olivat täyttäneet Neuvostoliiton hajoamisesta syntyneen turvallisuuspoliittisen tyhjiön. Presidentti Putin ilmoitti Münchenin turvallisuuskonferenssissa lännen sotilaallisen läsnäolon laajentuneen Venäjän rajoille pyrkimyksellä eristää Venäjä. München oli tässä symboliikkaa, koska vuonna 1938 Saksa, Italia, Englanti ja Ranska sopivat Münchenissä Tshekkoslovakian jakamisesta ilman Neuvostoliittoa, joka oli Tshekkoslovakian takuuvaltio. Samoin 2007 oli meneillään läntinen operaatio Kosovon irrottamiseksi Serbiasta vastoin serbien tahtoa ja Venäjä, joka on ollut Serbian suojeluvaltio historian saatossa, jätettiin tämän päätöksen ulkopuolelle. Kansainvälinen tilanne alkoi kiristyä.

Georgian sodan loppupeleissä Venäjä tunnusti Etelä-Ossetian ja Abhasian itsenäisyyden vastoin Georgian kantaa. Venäjä myös liitti itseensä Krimin niemimaan vastoin Ukrainan kantaa ja sota Itä-Ukrainassa alkoi. Kaikki nämä vaiheet voidaan laskea Neuvostoliiton hajoamissotiin. Nyt on kysymys siitä, jatkuvatko nämä alueelliset kriisit johtaen sitten aseellisiin yhteenottoihin?

Kun NATO piti jokin aika sitten ulkoministerikokouksen Riassa ja agendalla olivat sekä Ukraina että Georgia, niin Venäjä vastasi presidentti Putinin vaateella siitä, että NATO antaa Venäjälle takuut olla tuomatta uusia asejärjestelmiä Venäjän rajojen läheisyyteen. Putin vaati myös NATOn laajentumisen lopettamista Venäjän rajoille.

Tasavallan presidentti Sauli Niinistö antoi Suomen osalta lausunnon, jossa totesi Suomen tekevän itsenäisesti valintansa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan linjauksista.

Tietenkin myös meidän kannalta on keskeistä se, mitä Euroopan unioni on tänään ja miten se voisi palvella Suomen etuja myös kriisien maailmassa? Unioni on edelleenkin idealistinen käsitys Euroopan ja sen arvojen yhtenäisyydestä. Moninaisuus ja erilaiset eurooppalaiset identiteetit, jotka ovat edelleen voimissaan, voisivat olla jopa myönteinen asia, jos ne sellaisina nähtäisiin. Jokaisella EU-maalla on jo jakautunut itsenäisyys ja suvereniteetti, koska unionin lainsäädäntö menee niiden kansallisten lainsäädäntöjen ylitse. Tässä tilanteessa Suomessa ajateltiin vähän idealistisesti, että komissio olisi pienten valtioiden turva. Komissio kuulee kuitenkin ensisijaisesti suurten jäsenvaltioiden tuntoja. Olemme nyt tilanteessa, jossa komission johto on Saksan käsissä ja pankin johto Ranskan käsissä.

Unionin sääntöjä on aina muutettu, kun suurten jäsenmaiden edut ovat tätä vaatineet ja unionin uskottavuus on ollut kovalla koetuksella. Euroopan unioni ei ole enää yhtenäinen. Iso-Britannia lähti unionista, koska Saksan ja Ranskan hegemonia tuli entiselle suurvallalle vaikeaksi niellä. Iso-Britannian lähtö unionista merkitsi vaa'an kääntymistä federalistien suuntaan. Britannian lähtö merkitsi myös demokraattisten elementtien köyhtymistä unionissa. Puolalla olisi ollut mahdollisuuksia nousta Iso-Britannian tyhjälle paikalle yhdeksi suurista. Puola ei kuitenkaan katsonut mahdolliseksi muuttaa sisä- ja ulkopolitiikkaansa haluttuun suuntaan, joten Italia näyttää nyt paikkaavan Iso-Britannian aukon.

Euroopan unioni on Suomelle tärkeä referenssiryhmä. Pandemia on kuitenkin osoittanut meille, että ilman kansallisvaltiota olisimme olleet tuuliajolla epidemian armoilla. Täysin holtiton maahanmuutto, joka sallittiin Eurooppaan vuonna 2015, osoitti meille, että Suomella on hyvä syy pitää suvereenisuutensa kaikilla rajoillaan omissa käsissään. Nyttemmin tilanne on riistäytynyt käsistä. Ihmisiä kuolee ja muurit sekä piikkilangat ovat tätä päivää EU:n ulkorajoilla ja tarkastukset päivittäisiä useiden jäsenmaiden keskinäisillä rajoilla.

Suomi lähtee siitä, että se ei ole puolueeton vaan sotilaallisesti liittoutumaton. Toisaalta tasavallan presidentti Sauli Niinistö on pyrkinyt siihen, että Suomi edelleen kykenee tekemään kilpaileville suurvalloille hyviä palveluksia. Tätä tarkoittaa Suomen aloite saada ETYKin 50-vuotisjuhliin Helsinkiin maailman johtajat yhteiseen palaveriin vuonna 2025.

Niinistö viestittää vahvemman Euroopan puolesta. Hänellä on myös uutta ajattelua Euroopan osalta. Meidän tulee pitää kiinni yhteisistä arvoistamme. Arvojen vienti taas sinne, missä niitä ei

hyväksytä ja jossa niiden esille tuominen koetaan painostuksena, ei rakenna edellytyksiä kansainväliselle yhteistyölle. Vuoropuhelu Venäjän kanssa on tärkeää niin Suomelle kuin Euroopan unionille.

Presidentti Niinistön ajatuksissa voisi olla uusi alku Euroopan unionin vaikutusvallan kasvulle yhteistyön maailmassa. Yhteistyö tarkoittaa kuitenkin, että unionin diplomaattisessa työkalupakissa tulisi olla muitakin keinoja kuin pakotepolitiikka. Yhdysvallat, Kiina ja Venäjä ovat nyt suuret kansainväliset toimijat ja tähän klubiin Euroopan unioni ei kuulu.

Hyvät naiset ja herrat,

Pääasia on se, että puolustamme Suomea kansakuntana muiden kansakuntien joukossa. Tästä johtuen meidän on hyvä syy juhlistaa myös tänä vuonna Suomen itsenäisyyttä ja suvereenisuutta. Toivon hyvää ja turvallista itsenäisyyttä niin Suomelle valtiona kuin myös sen kaikille kansalaisille!

Heikki Talvitie
Erikoislähettiläs